

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
május

SZÉP MAGYAR T É R K É P

1997

Megtekinthető:

1998. március 24-től 1998. április 30-ig
az Országos Széchényi Könyvtárban

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 5. szám

1998. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt	3
Huszár Ernőné: Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása... ..	3
Cserey Lászlóné: Újabb „bizonyíték”... ..	7
Egyházy Tiborné: Közös gondok	9
Fonyó Istvánné: Gondolatok... ..	11
Marton János: Alábbvaló nemzet vagyunk?	13
Vasas Livia: Magyar egyetemi könyvtárak	18
Papp István: Beszámoló az NKA Könyvtári Szakkollégiuma 1997. évi tevékenységéről	26

Műhelykérdések

Nagy Anikó: Retrospektív adatbázis és külföldi hungarikumok	31
Nagy Attila: Bettina, Martina meg a Reading Today	32
Voit Pál: A Főiskolai és Kari Könyvtárigazgatók Kollégiumának üléséről	35
Szép magyar térkép	36

Könyv

Pogány György: A szegedi könyvtörténeti kutatásokról és egy új kézikönyvről	38
Kövendi Dénes: A közép-kelet-európai országok összehasonlító könyvtárstatisztikai adatai	43

História

Tuba László: Száz éves a Győri Közkönyvtár	47
---	----

Perszonália

Varga Béla: Elhunyt Páldy Róbert	53
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei	55
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	56

Lapunk e számában Tuba László: Száz éves a Győri Közkönyvtár c. cikkhez válogattunk illusztrációkat.

From the contents

Academic libraries facing the challenges of the information society
(Contributions by Hedvig Huszár, Mária Cserey, Márta Egyházy, Ilona Fonyó, János Marton and Livia Vasas) (3);

István Papp: Report on the activity of the Library Board of the National Cultural Fund in 1997 (26)

Cikkeink szerzői

Cserey Lászlóné, az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *Egyházy Tiborné*, a Veszprémi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója; *Fonyó Istvánné*, a BME KTK mb. főigazgatója; *Huszár Ernőné*, a BKE Központi Könyvtára főigazgatója; *Kövendi Dénes*, az OSZK KMK munkatársa; *Marton János*, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *Nagy Anikó*, az OSZK osztályvezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Papp István*, az NKA Könyvtári Szakkollégiuma elnöke; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Tuba László*, a Győr Megyei Könyvtár igazgatója; *Varga Béla*, a Veszprém Megyei Könyvtár ny. igazgatója; *Vasas Livia*, a SOTE Központi Könyvtára főigazgatója; *Voit Pál*, a tatabányai Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának könyvtárvezetője

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdatüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.104

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint

HU-ISSN 1216-6804

A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt

A 3K idei márciusi számában a fenti címmel adtuk közre a finn egyetemi könyvtárigazgató, Tuulikki *Nurminen* úrhölgy – szerintünk rendkívül tanulságos – cikkét. A szerkesztőség felkért néhány magyar egyetemi és főiskolai könyvtárigazgatót, ha netán lenne a finn cikkkel kapcsolatban mondandójuk a címben megjelölt, persze tágan értelmezett témakörrel kapcsolatban, és természetesen a hazai helyzetre, illetve saját könyvtárakra vonatkoztatva, foglalják azt írásba, és bocsássák lapunk rendelkezésére. Igen nagy örömünkre szolgált, hogy sokan ragadtak tollat, ültek le írógépük, számítógépük elé, és alkották meg műveiket, amelyek közül nem egy bizony árnyékba borította a finn szerző művét. Úgy véljük, a téma is, de kivált az eddig beérkezett cikkek, enyhén szólva, közérdeklődésre számíthatnak. Ezúttal a lapzártánkig beérkezett írásokat közöljük, de természetesen a hozzászólások tovább fognak sorjázni következő lapszámunkban is. Igazából persze nem hozzászólásokról van szó, hanem önelvű, önértékű tanulmányokról, amelyek alapkérdéseket boncolnak, igen mélyrehatóan. Örülünk nekik, és reméljük, olvasóink is legalább olyan izgalommal fogják őket olvasni, mint mi tettük. Arról természetesen szó sem esett, hogy az egyes írásokat egybehangoljuk, hisz szuverén, egyéni teljesítményekről van szó, amelyeknek csak ürügyül, alkalmul szolgált a márciusi szám cikke.

Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása és a felsőoktatás–kutatás szakirodalmi ellátottsága

A XXI. századra való felkészülés jegyében, figyelembe véve az információs „tartalom-ipar” nemzetközi tendenciáit, az előttünk álló feladatokat és célkitűzéseket, stratégiai jelentőségűnek tartom az oktatás, a felsőoktatás mellett a könyvtári és információs szolgáltatások kiemelt állami támogatását. A könyvtár- és információ-politikát olyan összefüggésben is stratégiaileg kiemelt fontosságúnak tartom, hogy a *könyvtárak az oktatási intézményekkel együttesen felelősek (az iskolai könyvtáraktól a tudományos felsőoktatási könyvtárakig bezárólag) az információs kultúra elsajátításáért, elterjedéséért.* A könyvtáraknak a nemzeti in-

formációs infrastruktúra rendszer stratégiai programja megvalósulásának aktív részesevé kell válniok, hiszen *a könyvtár az az intézmény, amely mindenki számára elérhető, hozzáférhető, a közélet fontos színtere, közhasznú társadalmi infrastruktúra.*

A felsőoktatási könyvtárak alapfeladata, hogy az intézményben folyó képzést és kutatást támogassák a gyűjteménnyé szervezett szakirodalom rendelkezésére bocsátásával, saját állományukról információ-szolgáltatásokat nyújtsanak, tájékoztatást adjanak a más hazai és külföldi könyvtárakban elérhető dokumentumokról és szolgáltatásokról annak érdekében, hogy az oktató, kutató, hallgató hozzájusson a tanuláshoz, tanításhoz, kutatáshoz szükséges szakirodalomhoz.

Az egyetemi könyvtárak funkcióinak változása

A felsőoktatásról szóló többször módosított 1993. évi LXXX. törvény, valamint a felsőoktatás fejlesztéséről szóló 1995. évi Országgyűlési határozat a felsőoktatás minőségi és mennyiségi átstrukturálását fogalmazza meg. A felsőoktatási képzési formák és rendszerek átalakulása a könyvtárakkal szemben is növekvő minőségi, mennyiségi követelményeket és igényeket támaszt.

A könyvtári szolgáltatások extenzív és intenzív igénybevételének növekedését – a teljesség igénye nélkül – az alábbi célkitűzések involválják: a hallgatói létszámnövelés, a kötelező óraszám-csökkentés, az átjárhatóság, a kreditrendszer, a távoktatás, a felnőttek képzése, a felsőfokú szakképzés, az önálló tanulmányi munkára nevelés, a tudományos kutatómunka módszereinek elsajátítása, PhD programok, stb.

Mind ezek az egyetemi könyvtárak feladatainak szükségszerű változását, továbbfejlesztését igénylik, mivel a könyvtár az egyetem minőségi létének olyan alapintézménye, melytől függhet mind az egész intézménynek, mind szakjainak, szakirányainak, tudományos minősítő képzésének (PhD) az akkreditációja. Új szakok, szakirányok indításának tudományos infrastruktúráját *a nemzetközi normatívákhoz igazodó szakgyűjtemény* és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások adják.

Melyek is azok a könyvtári és információs szolgáltatások, amelyek a felsőfokú képzés minőségét, a tudományos kutatást szolgálják, hogyan változott az egyetemi könyvtárak funkciója? A jelenlegi oktató-kutató generáció derékhada még olyan egyetemi könyvtárral találkozott, ahol sok-sok régi könyv van (mármint ha régi az egyetem), a gyűjteményben való tájékozódáshoz nem könnyen, nem önállóan használható cédula-katalógusok állnak rendelkezésre, és amelyben az eligazodást kedves könyvtárosok segítik, továbbá ahol a dokumentumok zöme zárt raktárban van, és még a kurrens folyóiratokhoz is (különösen, ha külföldi) a könyvtárosokon keresztül jutott az olvasó.

Napjaink egyetemi könyvtára viszont a hazai és külföldi kurrens folyóiratokat, könyveket szabadpolcon tárolja (ha van elég helye), on-line adatbázisokat épít, távoli adatbázisokból szolgáltat információt. A ma könyvtárosa a szó igazi értelmében szolgáltatást nyújt az egyetemi közösségnek és az azt övező társadalomnak. Az egyetemi könyvtárak épületadottságaikat, technikai felszereltségüket, a szakember-ellátottságot tekintve elmaradnak a fejlett országok egyetemi

könyvtáraitól – ezt oktatóink, hallgatóink is tapasztalhatták külföldi tanulmányútjaikon – ugyanakkor a megújítási, megújhodási kényszer elemi erővel tört utat magának számos felsőoktatási könyvtárban.

A jelen és jövő egyetemi könyvtára gyűjteményének az egyetemi oktatás és kutatás igényeihez igazításával, az információszolgáltatások bővítésével, sokszínűségének biztosításával, a szakirodalom gyors rendelkezésre bocsátásával támogathatja az oktatás minőségi színvonalának emelését, a hazai diplomák európai, nemzetközi ekvivalenciáját.

A felsőoktatási könyvtári hálózat struktúráját, az egyes egyetemi könyvtárak helyi alapfeladatain túlmutató funkcióját a felsőoktatás kialakuló új rendszere determinálja. Bármilyen legyen is a struktúra, az egyetem és a könyvtárak közötti méretkülönbség, a korszerű felsőoktatási könyvtáraknak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy

- 1) a felsőoktatásban (egyetem, főiskola) résztvevő valamennyi hallgató elszámoltathassa a korszerű információk technikák használatát;
- 2) egyetemi tanulmányai során a hallgató önálló tanulmányi és kutatómunkára váljék alkalmassá.

A fenti célok eléréséhez minden felsőoktatási intézmény könyvtárát: a gyűjteményt, a szakember-állományt, technikai felszereltséget és épületet olyan szintre kell hozni, hogy a könyvtári hálózat maradéktalanul betölthesse mindazt a funkciót, ami a felsőoktatás stratégiai-fejlesztési céljaiból rárául.

A szakirodalmi ellátás

1992–1994 között az MKM világbanki és hazai szakértők bevonásával a felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési projektjét dolgozta ki, melyről 1995-ben záró konferencia keretében adtak tájékoztatást a hazai szakmai közösségnek. Sajnálatos módon az MKM-VB e projektjének megvalósítására nem került sor. Az asztalfiókba került projekt egyik almodulja volt a *felsőoktatást és kutatást szolgáló korszerű gyűjtemények* és a hozzá kapcsolódó – a jelen és a jövő kihívásainak megfelelő – szolgáltatások, a *dokumentum-ellátás korszerű rendszerének létrehozása*.

A gyűjtemények elemzése során nyilvánvalóvá vált

- 1) elmaradottságunk a nyugati egyetemek könyvtárai gyűjtemények színvonalától;
- 2) a gyűjteményfejlesztésre irányzott költségvetési keretek szűkössége.

A nyugat-európai és USA-beli egyetemi könyvtárak gyarapítási normatívája négy évvel ezelőtt 200-300 USD/fő (nappali hallgató) volt, ami azóta feltételezhetően változott. Ebben az időszakban nálunk jó eredménynek számított az 50 USD/nappali hallgató. Ha figyelembe vesszük múltbéli hiányosságainkat, fehér foltjainkat a gyűjtemények struktúráját és volumenét tekintve, az akkori öt éves fejlesztési előirányzatunk megalapozott igénynek volt tekinthető. E fejlesztés nemcsak a könyv- és folyóirat-gyarapítást szolgálta volna, hanem az elektronikus, virtuális dokumentum-ellátás, könyvtárközi kölcsönzés és copyright díjak (másolás stb.) költségeit is.

Úgy vélem, senki sem vitatja a könyvtári gyűjtemények szerepét az önálló tanulmányi és kutató munkára nevelésben, a kötelező óraszámok csökkentése miatti könyvtári szolgáltató funkció erősödésének szükségességét. Mégis, a gyűjtemények és a korszerű szolgáltatások veszélybe kerültek, illetve nem fejlődhettek, nem alakulhattak ki a felsőoktatás új szakjainak megfelelő színvonalon.

A felsőoktatás finanszírozási feltételei nem teszik lehetővé, hogy a szakirodalmi ellátottság javuljon, az intézmények állami költségvetési támogatása még a szintentartáshoz sem elegendő. Az MKM-nek a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésének normatív és pályázati támogatására hozott rendelete nem állította meg a gyűjtemények elszegényesedését. 18 egyetemi könyvtár adatait áttekintve megállapítható, hogy a rendelt folyóiratok száma az 1990-es és az 1996-os éveket figyelembe véve mind a féleséget (5.383-mal), mind a példányszámot (8.072-vel) illetően csökkent, pedig az induló évre (1990) sem lehet azt mondani, hogy jó volt az ellátás. A külföldi folyóiratok átlagára három-ötszörösére, a magyar folyóiratoké némely szakterületen a többszörösére nőtt. Hasonló megállapításra juthatunk a hazai és külföldi szakkönyvek beszerzése terén is (az oktatók által igényelt külföldi szakkönyvek könyvtári beszerzése minimális, a külföldi gyarapítás fő forrása az egyetemek, könyvtárak nemzetközi kapcsolataiból származó ajándék), holott a gyűjtemények fejlesztése, az alapvető hiányosságok felszámolása, új szakok szakirodalmi megalapozása nélkülözhetetlen a diplomák nemzetközi elismertségéhez is.

A felsőoktatás és kutatás szakirodalmi ellátásának érdekében a gyűjtemények fejlesztése az alábbiak szerint szükséges és lehetséges:

- a) Külföldi normatívákhoz igazodó állománygyarapítási normatívák bevezetése.
- b) A kormány által meghirdetett/támogatott projekt szükséges a felsőoktatás és kutatás szakirodalmi dokumentum-ellátásának biztosítására. E projekt célja lenne a külföldi/nemzetközi elektronikus dokumentumküldő és adatbázis szolgáltató (ISI, Dialog, British Library Dokumentum Delivery Services, Information Access Company, UMI ProQuest Direct stb.) cégek, szervezetek szolgáltatásainak elérése és finanszírozása a felsőoktatásban és kutatásban érdekelték számára. E szolgáltatások közvetítését az egyetemi könyvtárak konzorciumos formában láthatnák el.
- c) A felsőoktatási könyvtárak gyűjtemény-fejlesztési finanszírozási forrásainak bővítésére van szükség az OTKA, OMF, MKM különböző kutatási és fejlesztési, programfinanszírozási stb. alapok könyvtári pályázati lehetőségeinek biztosításával.
- d) Szükséges, hogy az egyetemi könyvtárak dokumentum-ellátó politikájukat koordinálják, költségkímélő gyarapítást valósítsanak meg, hozzák összhangba dokumentum-megőrzési, -szolgáltató és tájékoztató tevékenységüket.

Huszár Ernőné dr.
a BKE Központi Könyvtára főigazgatója,
az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának elnöke

Újabb „bizonyíték” a finn–magyar rokonság alátámasztására

A finn egyetemi könyvtárak állománygyarapítási gondjairól olvasva szinte pontról pontra ráismertem saját problémáinkra. Némileg megnyugodva vettem tudomásul, hogy nemcsak nálunk hiányzik az összhang a könyvtártípus szolgáltatásaival szemben támasztott követelmények és azok finanszírozása között. Ez a helyzet nem egyik napról a másikra alakult ki, a hosszú folyamat ellentmondásai jelentkeztek nálunk is, a finn példákkal nagyjából egyidőben vagy néhány évvel később.

Abban azonban biztos vagyok, hogy hazánkban nem elsősorban az egyetem autonómiája, a költségvetés által leutalt összeg szabadabb felhasználása, hanem általában a források irreálisan alacsony volta vezetett idáig. Nem állnak rendelkezésemre megfelelő adatok összehasonlítás céljára, de tartok attól is, hogy a két azonos feladatkörű könyvtár csoportot szorító problémák lehetnek sok szempontból hasonlóak, a mértékük azonban eltérő, sajnos Magyarországon nagyobb.

A rendszerváltást követő politikai időszak a felsőoktatás fejlesztését szorgalmazta, amelyet a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX törvény, ezt követve az országgyűlés határozata foglalt törvényes keretbe. Ez többek között a hallgatói létszám folyamatos növelését, a kötelező óraszám csökkentését és az önálló tanulmányi munka szerepének emelését, a kreditrendszer bevezetését, a többszintű oktatási formák megvalósítását, a felnőttek folyamatos továbbképzését, a PhD programok indítását jelezte előre. **Várható volt és be is következett az olvasók létszámának drasztikus emelkedése.**

Történt ez akkor, amikor az országos és szakmai elképzelések egyaránt szorgalmazták a könyvtári munka minőségi megújítását, az információ áramlásának meggyorsítását a számítógépes rendszerek alkalmazásával.

Miért éppen az egyetemi könyvtárak mozdultak elég gyorsan ebbe a költségigényes irányba? Azt gondolom, hogy azért, mert

- ezeket a könyvtárakat szorosan körülveszi az oktatók és kutatók rétege, akiknek az igénye külföldi tapasztalatokon alapult, amelyeket saját körükben meg akartak honosítani,
- az általános fejlesztési elképzeléseket megjelenítő pályázatok ebbe az irányba ösztönöztek,
- volt elég szellemi kapacitás a jelzések fogadására, a pályázati források elnyeréséhez és a célok megvalósításához.

A számítógépes rendszerek bevezetése és alkalmazása az egyetemi könyvtárakban nagyjából 1992 és 1996 között megtörtént. Nem módszertani bravúr volt, hanem a felsőoktatás fejlesztésének hihetetlenül sok munkát kívánó része a hallgatók, az oktatók és a kutatók, sok esetben egy országot átfogó szakmai kör érdekében – de természetesen nem elsősorban a hallgatók kezdeményezésére.

A számítógépes technológia a korábbi, már amúgy is korszerűtlen könyvtári eszközök, berendezések elavulását eredményezte, **a rendszerek szinten tartása (szoftver, hardver), a környezet átalakítása, a fokozódó használat miatti felújítása vált szükségessé.**

Mindezek közben

- az újonnan megjelenő hazai és külföldi hagyományos formában kiadott tudományos dokumentumok száma tovább nőtt,
- megjelentek és polgárjogot nyertek az új információhordozók (videó, CD, multimédia, számítógépes szakértői rendszerek),
- megjelentek a CD adatbázisok,
- nőtt az infláció, és a folyóiratok, valamint a könyvek ára itthon és külföldön egyaránt rohamosan emelkedett.

A tervszerű állománygyarapítás költségigénye mind példányszám, mind dokumentumféleség tekintetében megsokszorozódott.

Ezzel szemben az elmúlt 5-6 évben az egyetemi könyvtárak költségvetése drasztikusan csökkent, ami érintette a könyvtárban dolgozók létszámát, az állománygyarapításra és működésre (pl. karbantartásra) fordítható költségeket egyaránt.

A jelenlegi keretek már sok esetben a legszükségesebb folyóiratok előfizetésével kimerülnek (ld. Nurminen-cikk, 22.p.).

Az egyetemi könyvtárak igyekeztek tanszéki kutatási forrásokat mozgósítani annak érdekében, hogy a felsőoktatási szférában helyrehozhatatlan hiányok keletkezését elkerüljék. Ez azonban – amint a finn elemzés rámutat – a dokumentumok elérhetőségét gyengíti (ld. a cikk, 24.p.). Míg világszerte az a törekvés, hogy a kis, szakszerűtlenül kezelt gyűjtemények szerepét nagy szolgáltató központok vállalják át, a pénzhiány ezzel ellenkező irányban fejti ki hatását.

A könyvtárközi kérések csökkenését magam nem tapasztaltam, azonban a postai árak növekedése a működési költség emelkedésében jelentkezik, amely végső soron az állománygyarapítástól von el pénzüsszeget.

A karbantartás hiánya mára az egy-két éve még jónak mondható eszközpark elavulását eredményezte, ez ismét a dokumentumok elérhetőségét veszélyezteti.

Új épület átadására, teljeskörű átalakításra, férőhelyek számának bővítésére nem került sor. A felbukkanó részeredmények egy-egy könyvtárigazgató partizánakciójának eredményeként születtek.

Az egyetemi könyvtárak ügyfeleit, hallgatókat, oktatókat és kutatókat egyaránt – joggal – egyetlen dolog irányítja: meg kell találniuk a munkájukhoz szükséges, megfelelő dokumentumokat, és fel kell használniuk a korábban dokumentált ismereteket. Oda vándorolnak, ahol kényelmesebb körülmények között és bizonyos esetekben (főként humán területen) nagyobb valószínűséggel találják meg.

Ezt a folyamatot az egyetemi könyvtárak nem indikálják, hanem kénytelenek tudomásul venni. Nem minden esetben szerencsés, ha 10-20 éve adott tudományág szolgálatában álló kollégák azért nem tájékozthatják a körükben felnövő nemzedéket, mert a hátuk mögött elfogy a hely és a dokumentumbázis. Kényelmes, tágas, mindennel felszerelt „alma mater”-ben miért ne olvasnának, tanulnának szívesen az egyetemi polgárok?

Hogy a sokat vitatott tendencia ne okozzon problémát a dokumentum-ellátásban egyéb feladatot vállaló közkönyvtárak számára, én egyetlen megoldást látok: az egyetemi könyvtárak fejlesztésére kell fordítani megfelelő forrásokat mindaddig, amíg a potenciális olvasói kör (azaz a hallgatói létszám) növekszik. A normatív támogatás már ígéretes kezdeményezés ebben az irányban. Ha ez országos méretekben megvalósulhatna, átadhatnánk tapasztalatainkat finn rokonainknak.

Cserey Lászlóné dr.
az Állatorvostudományi Egyetem
Központi Könyvtára igazgatója

Közös gondok

A finn szerző cikkét elolvasva nem vigasztal, hogy a finnországi egyetemi könyvtárak hasonló gondokkal küzdenek, mint a magyarok. S a gondok között ott is a legsúlyosabb: az állománygyarapítás csökkenése, a gyűjtemények szegényedése. A helyzet hasonlóságát, esetenként azonosságát a Veszprémi Egyetemi Könyvtár néhány adatával szeretném érzékeltetni.